

УДК 378.041.22:796.(07)

ВАЛЕНТИНА БОНДАРЕНКО

(Полтава)

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Розглянуто проблему організації самостійної роботи студентів при викладанні навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання».

Ключові слова: *організація самостійної роботи студентів, вища школа, професійна компетентність, теорія і методика фізичного виховання.*

У сучасних умовах становлення демократичного суспільства особливої ваги набувають питання визначення стратегії розвитку освіти, створення життєздатної системи неперервного навчання і виховання, яка б забезпечувала можливість підвищувати інтелектуальний, моральний та культурний рівень, формувала творчу самостійність майбутніх фахівців і сприяла їх професійному зростанню. На цих позиціях наголошують нормативно-правові документи: «Державна національна програма «Освіта» («Україна у XXI столітті»», «Закон України «Про освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті та ін.

Сучасна система вищої освіти покликана формувати фахівця, здатного до самостійного пошуку і здобуття необхідної інформації для самоосвіти, швидкого і якісного підвищення рівня професійної компетентності, яка відображає єдність його теоретичної та практичної готовності. Визначальним фактором професійного становлення, на думку дослідників (Л. Аристова, В. Буряк, Б. Єсіпов, В. Козаков, В. Коротяєв, А. Молибог,

О. Мороз, А. Усова та ін.), є систематична раціонально організована самостійна робота студентів, у ході якої активна позиція викладача спонукатиме їх активно включитися у самоосвіту. Виконання завдань самостійної роботи привчатиме студентів мислити, аналізувати, враховувати умови, визначати завдання та вирішувати різноманітні професійні проблеми. Ця тенденція поширюється і на підготовку фахівців фізичної культури, діяльність яких спрямована на гармонізацію фізичного і духовного розвитку різного контингенту людей.

Проблема самостійної роботи в умовах докорінної перебудови вищої освіти є надзвичайно важливою для дослідження як у теоретичному, так і в практичному плані. Найбільш відомими науковцями, що займаються проблемами застосування видів самостійної роботи є: О. Астахова, В. Євдокимов, П. Підкасистий, І. Прокопенко, І. Харламов та ін. Автори обґрунтовують значущість самостійної роботи у процесі підготовки фахівців та розглядають основні принципи, форми організації та методи, а також облік і контроль за цією навчальною діяльністю. Самостійна робота як засіб та метод підготовки фахівців різних спеціальностей стала предметом дисертаційних досліджень Ю. Атаманчука, Т. Балицької, В. Буринського, О. Демченко, Л. Денисової, О. Королюка, Л. Крукевич, Л. Наконечної, В. Наумчука, Г. Романової, І. Шимко, Н. Шишкіної.

Зокрема, В. Наумчук розглядав проблеми професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор. У своїй праці він систематизував види самостійної роботи студентів з урахуванням їх складності та різноманітності організаційних форм відповідно до етапів навчання й індивідуальних можливостей студентів; розкрив критерії оцінки професійної готовності студентів; проаналізував педагогічні умови вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор, тобто узгодив зміст самостійної роботи з аудиторним навчальним матеріалом [4].

Л. Денисова розкриває основні тенденції й особливості застосування інформаційних технологій для підвищення якості навчального процесу ВНЗ фізкультурного профілю України. Вона доводить, що гіпермедійне інформаційне середовище навчання дозволяє активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів завдяки концентрації їх уваги й організації цілеспрямованої діяльності, скоротити час вивчення теоретичного матеріалу, індивідуалізувати навчання, розвивати самостійність і самоконтроль, створити більш сприятливі психологічні умови для студентів під час проведення контрольних заходів [3].

І. Шимко, досліджуючи дидактичні умови організації самостійної навчальної роботи студентів ВНЗ, теоретично обґрунтовує самостійну навчальну роботу студентів як форму навчальної діяльності, розглядає функції студента та викладача у процесі її організації; визначає бюджет часу, який витрачається на самостійну діяльність студентів [6].

Т. Балицька у своїй дисертації уточнює сутність поняття «самостійна робота студентів», розкриває особливості її організації у процесі кредитно-модульного навчання; визначає організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності самостійної роботи студентів тощо [1]. Отже, питаннями застосування різних видів самостійної роботи, педагогічних умов та особливостей її організації цікавилася значна кількість науковців, які теоретично обґрунтовано доводять її доцільність та значущість у процесі професійної підготовки фахівців різних профілів. Проте, проблеми використання самостійної роботи у процесі підготовки фахівців фізичної культури досліджено фрагментарно, зокрема це стосується вивчення курсів нормативних дисциплін, таких як «Теорія і методика фізичного виховання» (ТМФВ).

У зв'язку з цим, мета статті полягає у визначенні педагогічних аспектів залучення студентів до активної пізнавальної діяльності при виконанні завдань самостійної роботи з навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання».

Курс «ТМФВ» є одним із основних у підготовці фахівців фізичної культури, він спрямований на розкриття закономірностей фізичного виховання, їх реалізації при

роботі з різним контингентом людей. Ця навчальна дисципліна забезпечує достатній обсяг професійно важливих педагогічних знань і вмінь, які визначають основні сторони діяльності вчителя фізичного виховання.

Теорія фізичного виховання є динамічною системою найбільш сучасних наукових положень, які відображають сутність фізичного виховання. Вона створює базу для удосконалення процесу фізичного виховання, узагальнює окремі закономірності і робить їх набуттям у вигляді конкретних методик. Методика, в свою чергу, створює базу для теоретичних узагальнень, а реалізуючи закономірності у вигляді систем педагогічних рекомендацій, перетворює загальні теоретичні положення в опис конкретних дій учителя і учнів. Керуючись принципами гуманізму, демократизму та організації процесу фізичного виховання і враховуючи як національні засади виховання, регіональні особливості, так і передовий вітчизняний і світовий досвід, навчальна дисципліна «ТМФВ» ставить за мету сформувати у студентів спеціальності систему знань про фізичну культуру, яка відповідає сучасності; умінь та навичок найбільш ефективно вирішувати педагогічні завдання у напрямі використання оздоровчого впливу фізичних вправ на стан здоров'я людей при різних формах організації процесу фізичного виховання.

Самостійну роботу у викладанні курсу «ТМФВ» ми розглядаємо як важливий фактор засвоєння навчального матеріалу та перевтілення теоретичної складової у власні практично-методичні напрацювання. Її метою є формування креативності, навичок самостійної роботи у навчальній, науковій, професійній діяльності, здатності брати на себе відповідальність, уміння самостійно вирішувати проблемні питання та знаходити конструктивні рішення. Результатом цієї діяльності є сформованість самостійності студента як риси особистості. Самостійна робота – це робота студентів, яка планується та виконується за завданням, методичному керівництві, але без безпосередньої участі викладача. Він лише організовує та контролює пізнавальну діяльність студентів.

У процесі виконання завдань самостійної роботи студентам важливо не лише запам'ятати навчальний матеріал, але й підвищити свій інтелектуальний рівень, оволодіти культурою розумової праці, отримати досвід творчої діяльності, а також сформувати педагогічні вміння при виконанні різних видів робіт. З-поміж них:

- робота з першоджерелами, користування методичною літературою, знаходження необхідної інформації;
- конспектування, виокремлення головного;
- користування довідковою літературою та мережею Інтернет;
- складання картотеки, користування нею, виготовлення дидактичного матеріалу;
- створення схем педагогічних спостережень, аналіз та правильний опис процесу, за яким здійснювалося спостереження;
- логічне та розважливе мислення, правильна побудова речень і розширення словникового запасу, аргументоване висловлювання власної думки на основі отриманої інформації;
- систематизація, класифікація явищ, аналіз фактів, узагальнення та висновки тощо [2, с. 4-5].

При організації самостійної роботи студентів треба дотримуватися певних принципів:

- активності та свідомості, які передбачають зацікавленість студентів у майбутній професійній діяльності, відповідальне ставлення до процесу формування професійно важливих знань та усвідомлення значення самостійної роботи. Це забезпечує розвиток мотиваційної установки у студентів, яка відчутно впливає на характер і результати їх діяльності, сприяє підвищенню ефективності дій, активізує мислення, пам'ять, сприймання, увагу, спрямовує на об'єкт пізнання та формує внутрішню потребу в постійній самостійній роботі;

- диференціації видів самостійної пізнавальної діяльності студентів із урахуванням рівня їх підготовленості та індивідуальних здібностей;

- взаємозв'язку та послідовності при постановці завдань, що забезпечується поступовим переходом від простих завдань до більш складних, посилюючи їх творчо-пошуковий характер. Крім того, послідовність означає чітку упорядкованість, черговість етапів роботи. Не закінчивши опрацювання одного літературного джерела, не можна братись за наступне. Це спричиняє формування поверхневих знань, унеможливорює стійке запам'ятовування навчального матеріалу;

- забезпечення чіткого планування, що допоможе раціонально структурувати самостійну роботу, зосередитися на головному;

- використання відповідних методів, способів і прийомів роботи, що забезпечує глибоке осмислення матеріалу, унеможливорює фрагментарність знань, сприяє формуванню вміння мислити, а не механічно запам'ятовувати;

- систематичного контролю за самостійною діяльністю студентів.

Основними формами керівництва самостійною роботою студентів є визначення програмних вимог до вивчення навчальних дисциплін; орієнтування студентів у переліку літератури; проведення групових та індивідуальних консультацій; організація спеціальних занять із метою вивчення наукової та навчальної літератури, прийомів конспектування; підготовка навчально-методичної літератури, рекомендацій тощо [2, с. 34-37].

П. Підкасистий виокремлює такі типи самостійної роботи студентів: відтворюючий, реконструктивно-варіативний, частково-пошуковий та творчий (евристичний). Для повноцінного оволодіння студентами навчального матеріалу з курсу ТМФВ важливо пропонувати завдання самостійної роботи упродовж всього періоду навчання і використовувати всі типи самостійних робіт відповідно до рівня теоретичної та методичної підготовленості студентів [5, с. 144-148].

Виконання завдань відтворювального (репродуктивного) типу здійснюється за чітко встановленим зразком та планом. Цей спосіб дозволяє закріпити та поглиблено засвоїти навчальний матеріал за відносно стислі проміжки часу, але не збагачує студента досвідом пізнавальної, пошукової, творчої діяльності. Цей вид самостійної роботи передбачає переважно роботу з літературними джерелами. Аналіз літератури дозволяє студентам більш широко, ґрунтовно ознайомитися з науковими здобутками, методичними розробками, рекомендаціями та судженнями провідних фахівців у галузі фізичної культури.

У навчальній програмі дисципліни «ТМФВ» передбачено такі завдання самостійної роботи відтворювального типу:

- опрацювання основної та додаткової літератури за темами;
- опрацювання конспектів лекцій (виділити, розшифрувати, доповнити);
- опрацювання нормативних документів із питань фізичного виховання (конспектування основних положень);

- складання словника основних понять, які вивчалися упродовж семестру;

- підготовка до написання модульної контрольної роботи тощо [2, с. 6-7].

Реконструктивно-варіативний тип самостійної роботи передбачає перенесення знань і вмінь із теорії на практику та варіювання системи способів діяльності для розв'язання нових завдань або проблем. На цьому рівні студенти здійснюють перетворення, реконструкцію, узагальнення, застосовують раніше набуті знання для виконання завдань, устанавлюють внутрішні та міжпредметні зв'язки. Отже, реконструктивно-варіативний тип самостійної роботи спрямований на відтворення не лише окремих функціональних характеристик знань, але й структури цих знань у цілому. До завдань цього типу самостійної роботи найбільш доцільно віднести такі:

- визначити основні елементи техніки на прикладі рухової дії, що є предметом вивчення у школі;

- вибрати зі шкільної програми з фізичного виховання одну основну (або змагальну) вправу та підібрати до неї вправи підвідного та підготовчого характеру (у вигляді таблиці);

- використовуючи запропоновану у лекції класифікацію фізичних вправ, підібрати вправи відповідно до кожної групи (за ознаками);

- записати основні правила масажу дітей до 3-х років у домашніх умовах;

- описати методику заняття з навчання дитини до одного року прийомам плавання;

- описати зміст спортивних розваг у режимі дня дитячого садочка;

- підібрати по 3 рухливі гри для дітей дошкільного віку;

- використовуючи шкільну програму з фізичного виховання, запропонувати приклади теоретичних відомостей за групуванням фізкультурно-спортивних знань тощо [2, с. 7-8].

Виконання такого роду навчальних завдань передбачає пошук рішення за допомогою самостійно обраних засобів. Тому для їх виконання необхідно чітко визначити структуру написання та форму звіту.

Самостійні роботи частково-пошукового типу спонукають студентів до цілком свідомої самостійної діяльності. Завдання такого характеру надають можливості самостійно знайти шлях і спосіб розв'язання певних завдань на основі отриманих теоретичних знань. Наприклад:

- на основі спостереження дати оцінку використання викладачами методів навчання (зазначений метод підкріпити прикладом);

- запропонувати прийоми формування в учнів умінь здійснювати самоаналіз своїх дій та виховання творчого ставлення до занять;

- на картці зобразити фізичну вправу, що є предметом вивчення у школі, та описати техніку її виконання;

- з різних розділів шкільної програми з фізичного виховання вибрати фізичні вправи, вказати на можливі помилки в техніці їх виконання та запропонувати засоби для їх виправлення;

- скласти програму загартування повітрям та водою дітей віком від народження до 3-х років;

- визначити завдання фізичного виховання дітей молодшого, середнього та старшого шкільного віку;

- описати методичні особливості занять фізичними вправами з урахуванням розвитку організму дітей молодшого, середнього та старшого шкільного віку (у вигляді таблиці);

- визначити коло обов'язків викладача кафедри фізичного виховання;

- визначити мету, завдання та форми фізичної підготовки військовослужбовців, тощо [2, с. 4-8].

Евристичні самостійні роботи спрямовані на розв'язання проблемних завдань, розроблених викладачем. При виконанні такого завдання студенти включаються в пізнавальний пошук, практично виконують різні елементи дослідження. Для розв'язання творчих завдань необхідно вчити студентів самостійно виконувати кожен із його етапів: спостереження і вивчення фактів та явищ, з'ясування незрозумілих явищ, що підлягають дослідженню; висунення гіпотез; побудова плану дослідження; встановлення зв'язків між явищами, що розглядаються, й іншими; формулювання рішень, пояснень; перевірка рішень; практичні висновки про можливе та необхідне застосування здобутих знань. До завдань евристичного типу ми віднесли:

- аналіз складних педагогічних ситуацій, які можуть виникнути у процесі проведення уроків фізичної культури;

- пошук найбільш правильних способів вирішення проблем та ситуацій, які виникли у ході роботи з дітьми (гіпотетично);

– фіксування послідовності підготовки вчителя до уроку фізичної культури;
 – формулювання висновків, узагальнень, розробка практичних рекомендацій, організаційно-методичних указівок.

Для виконання студентами поставлених завдань самостійної пізнавальної роботи необхідно забезпечити їх методичною літературою, сформувані у них правильне уявлення про виконуване завдання, запропонувати схему чи послідовність виконання завдання. Зважаючи на це, актуальності набуває створення електронно-методичних комплексів, які містять основні вимоги до рівня підготовленості студентів, завдання самостійної роботи, методичні рекомендації щодо їх виконання, терміни контролю, дидактичний матеріал. Значні можливості в організації самостійної роботи студента відкриває комп'ютеризація навчального процесу, коли кожен студент може індивідуально попрацювати за комп'ютером, виконуючи завдання, й оперативно перевірити свої відповіді.

Таким чином, самостійну роботу ми вважаємо дидактично обґрунтованою формою, а навчальне завдання – засобом організації самостійної пізнавальної діяльності студентів. Оскільки самостійна діяльність студентів припускає можливість помилок, необхідно перевіряти результати роботи, вносити відповідні корективи. Така робота дає змогу ефективно застосовувати здобуті знання, більш глибоко й міцно закріплювати їх в умовах практичної діяльності.

Перспективними аспектами дослідження в цьому напрямі можуть бути питання організації контролю за самостійною діяльністю студентів, обґрунтування критеріїв оцінювання рівня здобутих умінь, удосконалення та розширення завдань самостійної роботи з курсу «Теорія та методика фізичного виховання».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Балицька Т. В.* Організаційно-педагогічні умови самостійної роботи студентів педагогічних університетів у процесі кредитно-модульного навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. В. Балицька; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2010. – 20 с.
2. *Бондаренко В. В.* Теорія і методика фізичного виховання : навчальна програма [для студентів галузі знань «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини»] / *Валентина Володимирівна Бондаренко*. – Полтава : ПНПУ, 2011. – 52 с.
3. *Денисова Л. В.* Гіпермедійне інформаційне середовище навчання як засіб професійної підготовки фахівців з фізичного виховання і спорту : автореф. ... дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. В. Денисова; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2010. – 22 с.
4. *Наумчук В. І.* Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. І. Наумчук; Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 19 с.
5. *Пидкасистый П. И.* Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
6. *Шимко І. М.* Дидактичні умови організації самостійної навчальної роботи студентів вищих навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. М. Шимко; Криворізь. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2003. – 20 с.

ВАЛЕНТИНА БОНДАРЕНКО

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Рассмотрена проблема организации самостоятельной работы студентов при преподавании учебной дисциплины «Теория и методика физического воспитания».

Ключевые слова: организация самостоятельной работы студентов, высшая школа, профессиональная компетенция, теория и методика физического воспитания.

VALENTYNA BONDARENKO

PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK
OF THE FUTURE EXPERTS OF PHYSICAL EDUCATION

The problem of organization of independent work of students in the process of teaching discipline "Theory and methods of physical education" is considered.

Keywords: *organization of independent work of students, higher school, professional competence, theory and methods of physical education.*

Одержано 23.12.2011, рекомендовано до друку 26.01.2012.